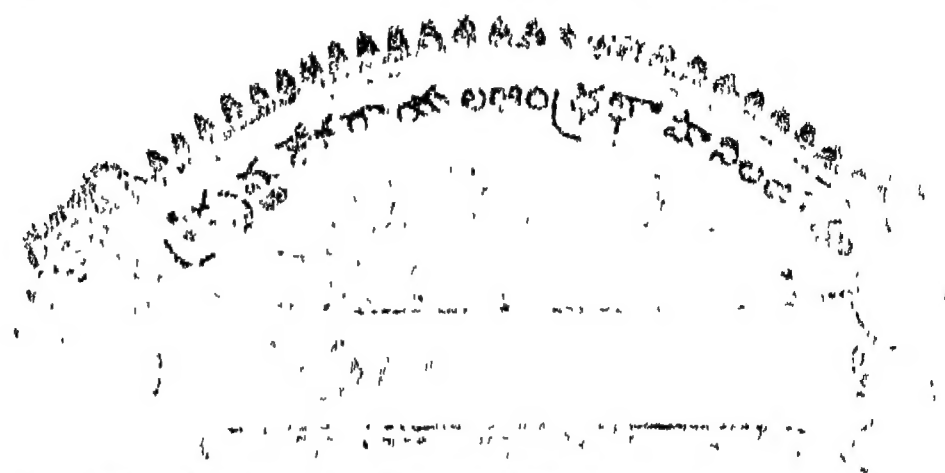

ర మణీ య రా మా యణ ము.

ఆదిపూడి, సోమనాథరాయప్రణీతము.

మొదటి కూర్పు 600 ప్రతులు.

లక్ష్మీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.

గద్వాల.

1930

విన్నపము.

ఏమహానుభావుల చరిత్రను మనమనుసరించినయెడలఁ
 బాపనముద్రమునుండి తరింపఁగలమో యట్టివారికి నవతారపు
 రుషులని నేరు. హిందువులకు శ్రీరాముచంద్రుఁడు అవతారపురు
 షులలో మూఖ్యుఁడు. శ్రీరాముఁడు మనుజునిజీవితమునందంతటను
 చాండవనూడుచున్నాఁడు. సుఖములో శ్రీరాముఁడు దుఃఖము
 లో శ్రీరాముఁడు ఆటలలో శ్రీరాముఁడు నాటలలో శ్రీరాముఁడు
 స్త్రీలలో శ్రీరాముఁడు పురుషులలో శ్రీరాముఁడు తిందాచినాటల
 లో శ్రీరాముఁడు త్యాగరాజకృతులలో శ్రీరాముఁడు. ఇంతింత
 మైననామము ఇంతమృదువైననామము ఇంతమధురమైననామ
 ము ముఖ్యముగఁగట్టియున్నది. శ్రీరామునిపేరును మై కొంచెమైనను ఏ
 రుపకుండు కవియో ముఁగోలేడు. ఇంతనునోహరిమై చరిత్ర
 లోఁ గొన్ని యసంభవములునుగొన్ని కళంకములునుండుట గొ
 డ్దలోపమనితలంచి నాకు ససంభవములనియుఁ గళంకములని
 యుఁ దోచినవానిని సవరించి యంపఁగలఁ బూర్ణానందకముగ
 నుండవలయునను సమదేశముతో శ్రీరామచరిత్రను హరికథా
రాసముగ వ్రాసి కోరినవారి కెల్ల మనుష్యాత్మికముగ వినిపించు
 చుంటిని. ఈనానదిర్బసమునుజూచువారికి నెంతో మనోహరము
 గానుండినను, నా శరీరమునకునుబుద్ధికిని సపరిమితమైనకష్టముకలు
 గుచుండెను. ప్రస్తుతపు నాశరీరదౌర్బల్యమును గురుతించిననా
 మిత్రులలో బలువురు దీనినిగ్రంథరూపముగ సచ్చిత్రింపవల
 యునని కోరుచువచ్చిరి. నాయాత్మకస్థితి దీనికిఁబ్రతికూలముగా
 నుండెను. ఇట్టిస్థితిలో నేను హైదరాబాదునకు వచ్చుటతట్టిం

చెను. అప్పుడు నామిత్రులగు శ్రీ యస్, శ్యామరావుగారిమూ
లమున నేను దోమకొండ సంస్థానాధీశులగు శ్రీరాజా,
సోమేశ్వరరావు బహద్దర్ గారిని దర్శించి నాయారి
మణీయరామాయణమును గొంతచదివి వినిపించి దీనిని శ్రీవా
రికి సంకితమీయఁదలంచితిని. ప్రస్తావించితిని. శ్రీవారు సంత
సించి సమ్మతించి నన్నుఁదగినట్లుసత్కరించి తామిగ్రంథమును
గద్వాలలో ముద్రించి 400 ప్రతులు నాకుదయచేయించునట్లు
ను రెండవ కూర్పునుండి దీనిముద్రణాధికారము నాకేయుండున
నియు సెలవిచ్చి సన్నెంతయో యాదరించిరి. నాగ్రంథము వె
లుతురుచుజూడఁగలిగెనుగదాయని యెంతయో సంతసించి శ్రీ
రాజా గారికి నాకృతజ్ఞతాపూర్వక వందనముల సమర్పించితిని.

శ్రీ రాజా గారికిని వారికుటుంబమునకును బహుమేష్వ
రుఁడు సమస్త శుభములను బ్రసాదించునుగాక. ఆంధ్రులందఱు
దీనిని దగినట్లాదరింతురుగాత.

ఆదిపూడి, సోమనాథరావు.

15-2-1930

ఓమ్.

అం కి త ము.

సీ॥ శ్రీజేంద్రకులమను ♦ క్షీరవారాశిలో
జన్మించి వర్ధిల్లు ♦ చంద్రనీకు
దోమకొండకు మహా ♦ నీమ గద్వాలకు
నూతగానొప్పెడు ♦ నేతనీకు
విద్వాంసులనుమఱి ♦ విమలవర్తనులను
మన్నించుచుండెడు ♦ మాస్యనీకు
వివిధభాషలయందు ♦ విజ్ఞానమునుగల్గి
తనరారుచుండెడు ♦ ధన్యనీకు

గీ॥ నవ్యరమణీయ రామాయ ♦ ణమ్మునీని
నంకితంబిత్తుఁ గొనుము వి ♦ ఖ్యాతిఁగనుము
శుద్ధచారిత్ర! సత్కవి ♦ స్తోత్రపాత్ర!
ఆప్తసురభూజ! సోమేశ్వ ♦ రాఖ్యరాజ!

450

శ్రీ

రమణీయ రామాయణము.

— ÷ —

శ్లో॥ శ్రీరమ్యామల శిష్టపాలనకళా ♦ శీలా! కృపాసాగరా!
తారాశ్శేంధ్ర సమస్తమండలభిభా ♦ ధారా! త్రిలోకేశ్వరా!
శ్రీరామాధిపువంటి నీతిచతురుక్ ♦ శ్రీకీర్తి విద్యాధరుక్
శూరుక్ ధర్మవిహారుఁడేయుముసదా ♦ సోమేశ్వరుక్ భూవరుక్.

కం॥ సవరిసభావ విభూషిత

కవితక్ రామాయణముఁ ♦ గర్జామృతిముక్

భవహరమును వినిపించెదఁ

బ్రవిమల సోమేశ్వరాఖ్య! ♦ ప్రభువర! వినుమా.

అగ్రే కథా ప్రారంభము.

(అమోఘ్య — సభా భవనము.)

సింహాసనానీనుఁడై నిండుకొలువుండి సభాసదులఁ గనుంగొని

దశరథమహారాజు:—

సీ॥ వివిధవిద్యలనెల్ల ♦ విమల విశ్వామిత్రు
 ఘనగురుకులమునఁ ♦ గాంచినాఁడు
 పసిపాపలనుజంపు ♦ నసురఁదాటకఁజంపి
 సేమమ్ముఁ బ్రజలకుఁ ♦ జేసినాఁడు
 బలమైన శివునిల్లు ♦ భగ్నంబుఁ గావించి
 బాహుబలంబునఁ ♦ బ్రబలినాఁడు
 రాజుల స్రుక్కించు ♦ రాజసంబున నిక్కు
 పరశురాముని భంగ ♦ పఱచినాఁడు

గీ॥ అట్టినాసుతు శ్రీరాము ♦ నమలచరిత్రుఁ
 దవిలి యువరాజుగాఁజేయఁ ♦ దలఁచినాఁడ
 మీకు నభిమతమేయిది ♦ మిత్రులార!
 మంత్రివరులార! ప్రజలార! మాన్యులార! .

పరమానంద సంభరిత హృదయారవిందులై ప్రజలందఱు:—

శంకరాభరణము — ఆదితాళము.

ధన్యులౌదుమోన్యపా! దశరథావనీపా!
 పుణ్యమే రూపుదాల్చి ♦ పుడమియందుఁ బుట్టెననఁగ
 మాన్యుఁడౌశ్రీరామచంద్రు ♦ మాకుదొరగఁజేసిన ॥ ధ ॥
 రవికులాబ్ధిపూర్ణచంద్రు ♦ రామచంద్రు సుగుణసాంద్రు
 నవనిపా!యువరాజుఁ జేసిన ♦ నబ్బుఁగాదె నోముపంట.॥ధ

నరమోత్సాహముతోఁ బురోహితులగు వసిష్ఠులు:—

చ॥ దశరథరాజ! తే పె మన ♦ దాశరథిఁ గరుణాత్ము సత్కళా
కుశలుని మావరాజ్యమునఁ ♦ గొంకక పట్టమఁగట్టు, దాసనీ
యశమువి శేషమై మెరియు♦నర్కకులంబును నన్నె కెక్కడఁక
వశమగునర్వసౌఖ్యములు ♦ వర్ధిలు సేమము భూప్రజాభిక్షి ॥

అనందాశ్రువుల రాల్చుచు మంత్రనిజాచి దశరథమహారాజు:—

కాఫి రాగము — రూపకతాళము.

రామచంద్రుఁడు తేపుప్రొద్దున ♦ రాజ్యభారముఁ బూనెడుక
ఏమిటకా గొదలేకయుండఁగ ♦ నేర్పరింపు సమస్తముక
బ్రేమమీఱ నుమంత్ర! బీదలఁ ! బ్రీతులను గావింపుమా
యీమహిమాత్సవమెల్లప్రజలకు ♦ నివ్వమై విలసిల్లగాక.

[కై కేయి యంతఃపురము.]

శ్రీరామ పట్టాభిషేకమునకుఁ దనయంతఃపురము నలం
కరింపుచున్న కై కేయి తనదాసియగు మంథరతో:—

కాంభోజి రాగము — రూపకతాళము.

మంథరా! తే పెవేడుక మన పురంబున
నందతీనగరవాసులూ ♦ నందమొందఁగ ॥ 1 ॥
రామచంద్రుఁడు పట్టభద్రుఁడై ♦ రమణతోతే పె
కామిని! నాకాళ్లకెరగుఁ ♦ గనులపండువుగ ॥ 2 ॥

ఇంతకంటె హర్షముమన ♦ కేమిగల్గునే
 అంతఃపుర మలంకరింతును ♦ వింతవింతగ || 3 ||
 బీదసాదల కెల్లదానముల్ ♦ ప్రీతిఁగావింతు
 ఆదరించి సేవకులకు ♦ మోదమిడేదను. || 4 ||

మంథర దైన్యముతో:—

చ॥ సవతి కుమారునింగొలిచి ♦ సౌఖ్యమునందినవారిఁ గాన
 కువలయమందు బేలవయి ♦ కొమ్మకొ! పొంగెడు పొ
 క్రుంగెడు ||

బ్రవిమలునీసుతున్ భరతుఁ ♦ బ్రాణముదీసినమేలుగాఁ బె
 ట్లవమతి చేయుకంటె నతి ♦ వా!మతిఁబాసి యిదేమిచే

మంథరమాట లక్ష్మ్యపెట్టక కైక సంతోషముతో:—

సురట రాగము — రూపకము.

రామునెఱుఁగవే సుగుణో ♦ ద్వాము నెఱుఁగవే
 ప్రేమ భరతు మీఱునతఁడు ♦ పేలవముగఁ జూడఁడెవు
 ఏమిటఁగొదఁజేయఁడతఁడు ♦ ఎంతోమర్యాద పరుఁడు ||

మంథర మొగము చిట్టించి కైకను జూచి:—

కం॥ దొరితినముఁ గోరువారిటు

చరియింతుడు గావియవలఁ ♦ జర్యలువేతొ

తరళాక్షి! నీకుఁ దెలియఁగ

దరమా! మున్నుందొ దెలిసి ♦ తలఁచెదవు నువ

కైక భయపడుచు:—

కాంభోజి — రూపక తాళము.

మంథరా! యేమిగతి? ముందెనాకుఁ దెల్పనైతి
మందమత్తినై మోసపోతి ♦ ముందునా కేమిగతి. || మం

మంథర కైక నోచార్చుచు:—

ఉ॥ మిక్కిలిప్రేమఁజూచునను ♦ మేదినినా ఘటంచుఁబబ్బఱుక
నిక్కెదు నాటికయ్యమున ♦ నెయ్యముఁజూపినదానిఁదెల్పినీ
నొక్కవరాసఁ గానలకు ♦ నొక్కట రామునిఁ బంపఁగోరవే
నొక్కసరాస నీసుతున ♦ యోధ్యకుఁబట్టముగట్టఁగోరుమా.

అని యుపదేశించి కైక నుండి బహుమూలముఁగొని మంథర వె
ల్లిపోవును. కైక యొక మూలలోఁ గోపము వచ్చిన దానివలె
మాసిన చీర గట్టుకొని చెఱఁగు పొచుకొని పరుండియుండగా

విశరఘఁడుమాచి కైకతో:—

శంకరాభరణము — రూపక తాళము.

గోపమేలనె ప్రియా! - నాపయిసకియా

ఈపురి ప్రజలెంతో - యింపుగోవెలయ ॥ 1 ॥

చెఱఁగు పొచినేల - జెలి! పండునేల

అటచేయి దిండుగా - సమరీ యాలీల ॥ 2 ॥

తలయెత్తి కనువిచ్చి - కలికి! కనుగొనుము

అలయింపఁ బోకుము - అలగి నామనము ॥ 3 ॥

కైక కన్నులునులుముకొనుచు శోకకోపంబులసూచించుచు:

క॥ ఆనాఁడు యుద్ధమందున
నేనొనఁగిన యట్టిసాయ • మెల్ల మఱచితే
మానవనాథశిరోమణి!
మానము గాచినదిమఱచు • మనుజుఁడుగలఁడే.

కైక నూడించుచు దశరథుఁడు:—

చేగడ రాగము — కూపక తాళము.

కలికి! కోరినదిచ్చెద - కలఁగి యలుగకు - కలికి! కోరినదిచ్చె
కలకంఠి! నీయుప - కారము మఱువనే ॥ కలికి ॥
చెలి! రథమును నడిపి - తెలిపిరిపుత్రులము
నలిపి సాహాయ్యము - గెలుపు గల్గించితవి ॥ కలికి ॥

కైక సంతోషముతో:—

క॥ పదునాలుగేండ్లు వనమున
వదలక రాముఁడు వసింపఁ • బంపుము, భరతుఁ
బదపడిఁ బట్టము గట్టుము
ముదమున నయోధ్యకుఁ బ్ర • మోదంబెనఁగఁ.

దశరథుఁడు దుఃఖాకాశ్రిత చిత్తుండయి:—

రమణీయరామాయణము.

నాథనామక్రియ — రూపక తాత్పర్యము.

నామనోబ్ధిసోము సుగుణో - ద్వాము రాముని ప్రేమధా-
ము బావనేత ॥ 1 ॥

భరతు రాజ్యనిరతుఁడేయు - వరము చాలక
వరకుమారు వనముఁబంపు - వరమదేలిక ॥ 2 ॥

కైక నీవు కపటివని - నాకుఁ బెలియక
నీకు వరంబొసంగి చెడితి - నిజమెఱుంగక. ॥ 3 ॥

శా॥ పాపీ! రామునిసర్వలక్షణయుతుఁడ ♦ బ్రాణప్రియుఁడ ♦ బావన
న్నేవఁడావిధినంపవచ్చితివిగా ♦ యీరూపముఁదాల్చినం
తాపంబేగతినోర్తురామ! సుగుణో ♦ ద్వామా! దయాసారమా!
నీవుఁజేందుముఖముఁజూపఁగదరా ♦ నేఁబ్రాణముల్ పాసెదఁ

అని మూర్ఛిల్లును:—

(సభా భవనము.)

పట్టాభిషిక్తుఁడగుటకు సర్వాలంకార శోభితుఁడై నీతా సోమ
త్రులతో నేతెంచిన శ్రీరామునిఁజూచి వసిష్ఠుఁడు దైన్యముతో-

క॥ కైకేయిదేవినగరున
సాకేతపురీశ్వరుండు ♦ జూగొనరించెఁ
నీకుంగనుఁగొనిరాఁదగు
నేకాంతమునుండురాజు ♦ నేనెటు గాంతుఁ.

(కై కేయి యంతఃపురము.)

మూర్ఛిల్లిన దశరథమహారాజునుజూచి చింతిల్లుచుఁ గై కను
మీపించి నమస్కరించి వినయముతో శ్రీరామచంద్రుఁడు:—

శంకరాభరణము — రూపకతాళము.

జనకుఁడిటు లుండుటకుఁ గతమేమి? - జనని! తెల్పనే
జనకుఁడిటు లుండుటకుఁ గతమేమి
దినకరాన్వయ పార్థివేంద్రుఁడు - నీనుఁడై యిటుదెల్సికె
యుచు ॥ జన

తనయులుండఁగఁ - దండ్రుకిదియేమి
వినెనఁదెల్పుము - విశేషముగనీ - మనమునందలి మా
తెల్లను ॥ జన

కై క నిర్లక్ష్యముతో:—

గీ॥ మున్నువాగ్దాస మొసరించి ♦ యున్నరెండు
వరములనుబట్టి పదునాల్గు ♦ వత్సరములు
వనికి నినుఁబంపి భరతునిఁ ♦ బ్రభునిజేయు
మనిస మూర్ఛితైదనపుట్టి ♦ మునిఁగినట్లు,

శ్రీరాముఁడు ధైర్యముతోను వినయముతోను:—

క॥ జనకుని వాక్యము సల్పఁగ
జననీ! వసమునకుఁబోదు ♦ సంకోపముతో

లక్ష్మణుఁడు కోపారుణిత హోచనుఁడై :—

ఉ॥ అన్న! యిదేమివెట్టివయి ♦ యప్పుడెకానల కేగఁజూచెదా
యెన్నఁడు సూర్యవంశమున ♦ నీవిపరీతము గల్గెఁజెప్పుమా
యన్ననుమిఱి తమ్ముఁడెటు ♦ లందును రాజ్యమునిన్ను నేఁడునే
దిన్నఁగరాజ్యమందునిచి ♦ తీరెదఁజూపెదమత్ప్రతాపమున్

అని యొరనుండి కత్తినిదూసి కైకనుచుఱిచుటఁ జూచుచున్నా
డుఁ శ్రీరాముఁడు సౌమిత్రి వెన్నుఁదట్టి యూరడించుచు :—

క॥ జనకుని వాక్యము కంటెను
ఘనమేమనకేఁభుత్వ ♦ గౌరవమనుజా!.

గీ॥ మఱికునై పుత్ర కామేష్టి ♦ మహిమొనర్చి
కాంచిమనయాట పాటలఁ ♦ గడుఁజెలంగి
పెంచివిద్యల బుద్ధిఁజె ♦ ప్పించినట్టి
తండ్రిఁండెవదెవమై ♦ తనరుఁగాదె
యతనిఋణమును దీర్పశ ♦ క్యమ్మెమనకు.

లక్ష్మణుఁడు ఉపకమిల్లి శ్రీరామునకు నమస్కరించి :—

గీ॥ అన్న! నాబొందిలోఁబ్రాణ ♦ మున్నవఱికు
నిచటనేకాదు శ్రీరామ! ♦ యెచటనై న
మీపదమ్ములఁ గొలుచుచు ♦ మెలఁగువాఁడ
విడచిపోయినఁ బ్రాణముల్ ♦ విడుచువాఁడ.

తానును వెంబడింతునని విన్నవించిన సీతనుజూచి శ్రీరాముఁ

ద్వీపద॥ బహుదుఃఖములకిల్లు ♦ పడఁతి! వనమ్ము
 విహరింపఁగతనమ్ము ♦ వెలఁది! వనమ్ము
 చోరరాక్షసులకుఁ ♦ జోటువనమ్ము
 కూరమృగమ్ముల ♦ కుదురువనమ్ము
 విపరీత సదనమ్ము ♦ విపులవనమ్ము
 ఉపవనమ్ముదికాదు ♦ ఉగ్రవనమ్ము .

సీతః—

కమాచీ — రూపకము.

విడనాడుట తగునా

అడవులనిమముల బడలికఁబడునని - పడఁతిని నీవిటు ॥విడి
 చెడుగులలోనొడమునిఁదావిడనాడని- పడఁతి పడఁతి. ॥విడి

క॥ మీవెంటనుండ నడవియుఁ

గేవలముగ స్వర్గమగును ♦ గృహజూపిననున్

మీవెంటఁగొని చనందగు

సేవించుచు ముందుఁదోవ ♦ సేయుచు వత్తున్.

చ॥ అడవులఁబట్టి కూజితము ♦ లందములౌ పొదరిండ్లుహాయి
 నొడలిపరిశ్రమన్దొలఁచ ♦ నొయ్యనవీచెడుమందమార్పుత
 బెడనెడఁబక్వమై రుచుల ♦ కిమ్ములనందగుపండ్లుసౌఖ్యమె
 య్యెడనొడఁగూర్చుఘోరమని ♦ మొందఁగనేటికరణ్యవాసమున్

గీ॥ వనటనాకునొసరెచ్చెడు ♦ వసమమీకు
సుఖమదెటునొడఁగూర్చునో ♦ శుద్ధచరిత!
సాకులేలిక మీ వెంట ♦ సాగివత్తు
ధర్మమిది తప్పగారాదు ♦ ధర్మమూర్తి!.

అని నీత రాముని వెంబడించును:—

శ్రీరాముఁడు తండ్రిని సమీపించి నమస్కరించి:—

క॥ పదునాలుగేండ్లు పుచ్చెదఁ
బదునాల్గు దినంబులట్ల ♦ వగవకు తండ్రి!
పెదవుల జారినమాటను
బదిలముగాఁ గాచుకంటె ♦ భాగ్యముగలదే .

దశరథుఁడు కన్నులనీరుగార్చుచు రామునిజూచి:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని కన్నులు మూసికొనును:—

(కౌసల్య యంతఃపురము.)

మునివేషముతో రాముఁడు ప్రవేశింపఁగాఁ గౌసల్య జూచి శోకి
కభయంబులు మనంబునఁ బెనఁగొన:—

ద్వీపద॥ హారామ! యిదియేమి ♦ యవతారమయ్య!
 భేరీమృదంగముల్ ♦ ప్రీతిమోయంగఁ
 దేరెక్కివచ్చిన ♦ దీవెనలిచ్చి
 చేరికొగిటఁజేర్చి ♦ చెలఁగుదుననుచు
 నుండఁగానారామ! ♦ యోగివేషమున
 గుండె జల్లనవచ్చు ♦ గోడిదియేమి?

శ్రీరాముఁడు చేతులు జోడించి:—

గీ॥ మున్నవార్దాన మొనరించి ♦ యున్నరెండు
 వరములనుబట్టి పదునాల్గు ♦ వత్సరములు
 పనికిసనుబంప భరతుని ♦ బ్రభునిజేయ
 జనకునిగోరె గైకమ్మ ♦ చనెదవనికి .

కౌసల్య:—

గీ॥ రామ! నీనుఁబాసి నేనెట్లు ♦ బ్రదుకఁగలను
 కైక! నీకేల పెడబుద్ధి ♦ గలిగెనమ్మ!
 అకట! ననుదుఃఖపెట్టెడి ♦ దొకటిదక్క
 రాముఁడడవికిఁబోవ నీ ♦ కేమివచ్చు .

శ్రీరాముఁడు:—

గీ॥ వీరమాతకుఁ దగునెయీ ♦ విన్నదనము
 తండ్రివాక్యము నెఱవేర్చు ♦ తినయుఁజూచి

తల్లిముదమందవలెఁగాని ♦ తల్లడిలుట
తగునెనీకిది నాతల్లి! ♦ సుగుణవల్లి!.

క॥ పదునాలుగేండ్లు పుచ్చెదఁ
బదునాల్గుదినంబులట్ల ♦ వగవకు జననీ!
మదికుదుటఁబఱచి జనకుని
బదిలముగాఁ జూచికొనుము ♦ సతిహితమత్తివై .

కౌసల్య దుఃఖముతో:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాపాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!.

(సుమిత్ర యంతఃపురము.)

లక్ష్మణుఁడు తల్లిని సమీపించి:—

గీ॥ జనకువాక్యముఁబొలింప ♦ జనని! యదిగొ
యన్నకానల కరుగుచు ♦ నున్నవాఁడు
అతనివెంబడి నేనిదే ♦ యడవులకును
నరుగుచున్నాఁడ దీవించి ♦ యనుపుమమ్మ!.

సుమిత్ర యెంతయు సంతోషముతో:—

గీ॥ నిన్నుఁబోలిన సుతునినే ♦ నెమ్మిఁగాంచి
 ధన్యురాలైతి లక్ష్మణా! ♦ ధన్యచరిత!
 తండ్రిమాటుగ రామునిఁ ♦ దల్లిమాటు
 సీతఁ జూచుచు వర్తిల్లుఁ ♦ జెల్లుదనయ!

లక్ష్మణుఁడు దనభార్యయగు ఊర్మిశనుజూచి:—

క॥ నామాటుగ నీయత్తులఁ
 బ్రేమకాసేవించి నాకుఁ ♦ బ్రియమొకరుచునే
 నామాటకు నెదురాడకు
 నామన్ననఁ బడయఁగదవె ♦ నలిన దళాక్షి!

(రాజమార్గము.)

వనమునకు రథారూఢుడై బోవుచుండు సీతాసామిత్రులతోడి
 శ్రీరామునిఁజూచి ప్రజలు పట్టరాని దుఃఖముతో:—

గీ॥ ఈవు మారాజవౌదని ♦ యెలమిచుండఁ
 గై కపోగరింక నినుఁబంపెఁ ♦ గాసవంకఁ
 గమలమిత్రకులాబ్ధిరా ♦ కాశశాంక!
 వత్తుమిదెవెంటఁ గొనిపోమ్ము ♦ వదల కింక.

అని మహావేగముతోఁ బోవుచుండు రథమును వెంబడింపఁజూచుక

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! మాప్రాణధామ! రవికుల సోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని విలపించుచు మరలుచున్నారు:—

(చిత్రకూట పర్వతము-)

రాముఁడు చిత్రకూటపర్వతమును జూపుచు నీతతో:—

ఉ॥ చిత్రవిచిత్రపుష్పఫల ♦ చిత్రితవృక్షలతావిశేషమున్
జిత్రవిచిత్రచర్మఖిర ♦ శృంగవిచిత్రితజంతుజాతమున్
జిత్రవిహంగసేవితముఁ ♦ జిత్రమహాకుహారీసమేతమున్
జిత్రఝరీప్రకాశితము ♦ నీత! యదేకను చిత్రకూటమున్.

అని యాపర్వతమునుజేరి లక్ష్మణుఁడు పర్ణశాల నిర్మింపగానందు
నీతారామసౌమిత్రులు నివసించుచుండిరి:—

(కై కేయి యంతఃపురము.)

శ్రీరాముని వనగమనమును సుమంత్రుఁడు మనవిచేయఁగా విని
దశరథుఁడు ఏకధారగాఁ గన్నులనీరు గార్చుచు:—

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని విలపించుచుఁ బ్రాణములను వదలును:—

(కేకయ రాజధాని రాజభవనము.)

భరతుఁడు:— శత్రుఘ్నా! యీయుత్తరము వసిష్ఠులు వ్రాసి
నారు వినుము:—

చ॥ ఇనకులరత్నమా! భరత! యిచ్చటికార్యములెల్లఁ జూచిమీ
జననితలంచె నిన్నుఁగఱు ♦ జాగౌనరింపక వేగరావలెన్
దినమొకకల్పమై జరిగె ♦ దీనినిఁజూచిన తక్షణంబర్
మ్మనుమనివ్రాయఁదెల్పిన ద♦దంతయునీకిటఁ దేటయయ్యెడున్.

దీని యర్థమేమయి యుండును:—

శత్రుఘ్నుఁడు:— నేనును ఊహింపఁజాలకున్నాను. ఇప్పుడే
మనము బయలుదేరనలయును:—

(అయోధ్య రాజవీధి.)

భరతుఁడు వినుచుండఁగాఁ బ్రజలు:—

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! మాప్రాణధామ! రవికులసోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని విలపించుచుండుటనువిని శ్రీరామున కేమి సంభవించెనోయ

ని యుల్లను తల్లడించుచుండఁ దొందరగావచ్చి కై కేయి యం
తః పురమును బ్రవేశించుచున్నాఁడు:—

(కై కేయి యంతః పురము.)

భరతుఁడు తల్లికినమస్కరించి దైత్యముతో శ్రీరాముఁడెక్కడ
నని యడుగఁగై కేయి:—

గీ॥ రామలక్ష్మణులరిగిర ♦ రణ్యమునకు
జనకుఁడో వృద్ధుఁడగుటను ♦ జనెను దిసికి
నుత్తరక్రియ లొనరించి ♦ యుచితరీతిఁ
బట్టముకొగట్టికొమ్మునా ♦ పట్టి! నీవు.

భరతుఁడు కోసముతో:—

మోహన — రూపకము.

మాతవేకిరాలకి! - ఘాత నీయుపాలకి!
ఆతతనుగుణాభిరాము - నీతిమాలియడవిబంసితి || మా ||
రాలిగుండెదానివే - చేతిమునుడికించితివే
పూతసూర్యవంశ వి - ఖ్యాతినెల్లజెఱచితే || మా ||

ఆ, వె॥ మాటఁబిరుగుకంటె ♦ మరణము మేలను
పతిని జంపినట్టి ♦ పాపినీవు
నాకు మాతవైతి ♦ లేకున్న నీపేరు
లేకచూతుఁగాదె ♦ లోకమందు.

(చిత్రకూట పర్వతము.)

లక్ష్మణుఁడు చెట్టుపెనుండు పండ్లనుగోయుచుండి యయోధ్య
వైపుననుండి దుమ్ముతేగుచుండుటనుజూచి రామదర్శనార్థమై
ప్రజలతో భరతుఁడు వచ్చుచున్నాఁడని తెలియక తమపై దం
డెత్తివచ్చుచున్నాఁడనుకొని రాముని సమీపించి:—

గీ॥ భరతుఁడిటవచ్చుచున్నాఁడు ♦ దురితమెంచి .
పఱచినేనొక్క కోలను ♦ భంగపఱతుఁ
జూడుమోయన్న! మనమీఁద ♦ చాడివెడలె
నింతకంటెను దురితమ ♦ దేమికలదు.

కమాచీ — రూపకము.

సెలవా? తులువ భరతుని - శ్రుల్లడంచెద సెలవా?
అలయొక్కబాణాన - నతనిశిరముఁజిమ్మి
కులమునకంతకుఁ - గూరిమి నొడఁగూర్తు. ॥ సెలవా॥

శ్రీరాముఁడు:—

క॥ తొందరపడకుము లక్ష్మణ!
యెందునమదిఁ గీడుదలఁచి ♦ యెఱుఁగడు భరతుం.
దెందులకువచ్చెనోయిటఁ
గండముకారణమువచ్చి ♦ కాంచినపిదపన్ .

ఇంతలో భరతుఁడువచ్చి రాముని పాదములకెరగి చేతులుజో
డించి కన్నీరు గార్చుచు నిలుచుండఁగా రాముఁడు నాయనగా
రు సేమమాయనియడుగ భరతుఁడు:—

గీ॥ రామ! ననుఁదమ్మునిగఁ గాంచి ♦ రాజ్యమెడలి
యడవిఁబోవఁగ నామెనా ♦ యన్న! నీకుఁ
దండైననుఁ బుత్రునిగఁగాంచి ♦ తల్లడిలుచుఁ
దనువు వదలంగవలసె నే ♦ మనుచురామ! .

అని విలపించును:—

శ్రీరాముఁడు తండ్రినిఁదలంచికొని:—

క॥ సత్యమువిడువంజాలక
సత్యవ్రత! మృత్యుసుఖము ♦ శరణువడసితే .
నిత్యమగు కీర్తిఁగాంచెయ
నిత్యపు దేహమునుబాసి ♦ నీవిటుతండ్రీ! .

అని విలపించి భరతా! మనమిరువురమునుగలసి పూజ్యులగునా
యనగారి వాక్యమును జెల్లింపవలసియున్నది. నేను వనవాసము
చేసి చెల్లించెదను. నీవు పట్టాభిషిక్తుఁడవై చెల్లింపుము. అయో
ధ్యకుఁబోయి పట్టాభిషిక్తుఁడవుగముక్తి:—

భరతుఁడు:—

ఉ॥ ఒల్లనురాజ్యమాసదవు ♦ లొల్ల నయోధ్యనునొల్ల మాతనే
 నొల్లను బంధుమిత్రతతి ♦ నొల్లశరీరపుసౌఖ్యమొల్లనే
 నొల్లనుగానగీతముల ♦ నూర్జితరీతిని మీపదంబులన్
 గొల్లగ చెవఁజేయఁగ నె ♦ కోరితి నిమ్ము కృపాసముద్రమా!.

రాముఁడు— భరతా! నీకు నయోధ్యలోనుంచుట కిష్టములేదేని

కాఫి — రూసకము.

పొమ్ము నందిగామమందునఁ - బొందికన్ జనులందఱున్
 సమ్మతింపఁగనాకు మారుగ - సల్పిరాజ్యము క్రమ్మిఱన్
 దెమ్ముపదునాల్గేండ్లపిమ్మటఁ - దీర్చి జనకునివాక్యమున్
 నెమ్మిఱోనేమరలినప్పుడు - నెయ్యమిట్టులె చూపుచున్.

భరతుఁడు:—

గీ॥ పట్టముగట్టియన్న! మీ ♦ పాదుకలకు
 మించుమునివృత్తిఁ బ్రజలఁ బా ♦ లించువాఁడ
 మీరురాఁగల సమయంబు ♦ మించెనేని
 నగ్నిమార్గాన స్వర్గాన ♦ కరుగువాఁడ.

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అనిరాముని పాదుకలను శిరముపై నెడుకొని మరలును:—

(పం చ వ టి.)

తాను మిక్కిలి చక్కనిదను : భిమాముగల శూర్పణఖయను
పేరుగల రావణునిచెల్లెలు రామలక్ష్మణులనుజూచి మోహించి
తనతో:—

శంకరాభరణము — రూపకము.

ఇంతటిచక్కనివారల నెచ్చట - నెన్నఁడుగనలేదు
సంతతమును జలుసగవులవంతగ - సంతసపలుచెదరు || 1 ||
అందమురూపంబెత్తి సరీతిని - నుందురుగదవీరు
డెందము పరమాచందముఁబొందును - బొందినవీరలను || 2 ||
కనులకునలసుగఁ గలికియొకర్తుక - కనఁబడు వీరలతోఁ
జని పనికత్తెగనుండి దానినిఁక - జంపి సుఖంచెదను. || 3 ||

ఇట్లనుకొని వారినీసమీపించి మువ్వరకును మూడు పూలహారముల సమర్పించి శ్రీరామునితో:—

గీ॥ దిక్కులేనియనాథను ♦ దీనురాల
యభయమిచ్చెడి వారొక ♦ రై న లేమిఁ
దిరిగి వేసారితని నన్నుఁ ♦ గరుణఁజూచి
శరణ మొసంగిన మీసేవ ♦ నలుపుదాన .

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ అండలేని యనాథఁట ♦ యుండనిమ్ము
 నీతకొకయింత పరిచర్య ♦ సేయఁగలదు
 ఒంటిగానున్న వేళఁ గా ♦ పుండఁగలదు
 అతివలెంతయుఁ గోరుదు ♦ రాఁచుకోడు .

శ్రీరాముఁడు శూర్పణఖతో:—

గీ॥ నీతచెప్పిన పనులను ♦ జేయుచుండి
 ద్రోగ్యవర్తనగల్గి నీ ♦ వ్రుంకివేని
 మదినినీకు భయమ్మను ♦ మాటలేక
 హాయిగానుండఁగలవు మా ♦ యాశ్రమమున.

(గోదావరీ తీరము.)

నీత లోతైనమడుగులోనికిదిగి ముక్కును జెవులను మూసికొని
 స్నానముజేయుటకై మునుకవేయుచుండఁగా శూర్పణఖ మూం
 చి చంపవలయునని గొంతుపైఁజేయివేయును:—

నీత:— క॥ రక్కసిపట్టెను రామా!

రాముఁడు:— ఎక్కడ లక్ష్మణుఁడు

లక్ష్మణుఁడు:— చిక్కె నిదెపడెళిలపై

ముక్కు చెకచెక్కలయ్యెను

రాముఁడు:— జక్కగఁబోనిమ్ముదానిఁ ♦ జంపకుమునుభా!.

ర మ ణీ య రా మూ య ణ ము.

(జన స్థానము.)

శూర్పణఖ సురాపానముజేయుచున్న తన బంధువులును సేనా
ధిపతులునునైన ఖరదూషణత్రిశిరాదుల సమీపించి:—

నాథనామక్రియ — రూపకము.

అన్నలార! నన్ను జంపరే

అన్నరాధముల్ సేసిన - బన్న మేనోర్వజాల || అన్న ||

నన్నుజూచిమోహమంది - కన్నునైగజేసినన్

అన్న! తిట్టనన్నుబట్టి - యిన్నిసాట్లుపెట్టిరే . || అన్న ||

ఖరుడు:—

చ॥ అలలల వారిగుండియల ♦ నట్టెవిదిల్చెద నార్చి పేర్చి నా
చలముబలమ్ము తేటపడఁ ♦ జంపెదశూర్పణఖా!నహూదరీ!
విలవిల యేడ్వఁబోకునిను ♦ వేదనబెట్టిన వారిమొండెముల్
తలలనువేలుచేసి యిదె ♦ తప్పక తెచ్చెదవారిజూపవే.

అని ఖరుడు దండెత్తి పోవుచున్నాడు. శూర్పణఖ దారిచూ
పుచున్నది:—

(పంచవటి పర్ణశాల.)

లక్ష్మణునిజూచి రాముడు:—

ఉ॥ తమ్ముడ! చూడురక్కసుల ♦ దండులవే మనమీదవచ్చెడిన్
గొమ్మనుజూచిగొమ్మదిగొ ♦ కోయను బొబ్బవిసంగవచ్చెనే

నెమ్మెయివారిఁ జంపియి దేయిప్పుడెవచ్చెదఁ బొమ్మునాదువి
ల్లమ్ములఁ దెమ్మునీవుతనుఁ వంతటఁ గన్నులుగల్గియుండుమా.

(ఒక గుట్ట.)

దానిపైనుండి గురిఁజూచి శ్రీరాముఁడు రక్కసులపై బాణము
లఁ బ్రయోగించుచున్నాఁడు:—

శూర్పణఖ:—

(హా!

చ॥ అ దెయ దెవచ్చెవచ్చెఖర! • యమ్మదిదూషణఁ జంపెఁ జంపె
యిదెయిదెమించుమించనఁగ) నీత్రిశిరుం దెగటారెనీశరం
బదెయ దెగుండెజల్లనఁగ నందఱఁ గూల్చెనిదొక్కతూ పెహ
య దెవడివాడిబాణమదె • హాఖర! నిన్నునుజంపివై చెనే.

(లంక రావణుని యేకాంతమండీరము.)

శూర్పణఖ:—

కారభోజి — రూపకము.

అన్నా! నీకోక్క - వన్నెలాడినీ వెదకి - యిన్ని పాటులుపడితి
విన్నవించెదనేను. మన్నించునాపలుకు. బన్నమోర్వఁగలేను
బంధులిందఱిలోన ॥ అన్నా ॥

రావణుఁడు:—

క॥ బన్నమునీదట్లుండేనె
యన్నారీ రత్నమెవరె? • యదిదెలుపవేనే
గన్నారఁగొంటి తెచ్చెద
నెన్నేని నుపాయములే న • దెచ్చటనున్నా.

శూర్పణఖ:—

శా॥ అన్నా! రావణ! నేనుజూచినదిలే ♦ దాయందమెందేనివే
కన్నుల్ గావలెఁజూడఁగావలసినకా ♦ గల్యాణిలావణ్యముకా
గన్నుకాటెప్పలబోలెఁగాచెదరువీ ♦ కకరామసౌమిత్తులొ
యన్నా! పంచవటీతటంబుఁమహా ♦ యత్నంబుచేసాధ్యసకా

క॥ నీభోగభాగ్యగరిమకు
నాభవ్యాంగనయుఁగూడ ♦ సలవడెనేనికా
శోభకుఁదోడుసుగంధ
ప్రాభవమంనుటయెకాదె ♦ స్వర్ణంబుసకుకా.

(పంచవటి స్వర్ణశాల.)

రావణుఁడు సన్యాసివేషముతో సమయమును నిరీక్షించుచుఁజె
ట్లనఁచుమఁ డాగియుండఁగా:—

నీత స్వర్ణశాల వాకిట నిలఁబడి లక్ష్మణునిజూచి:—

మ॥ కనుమోలక్ష్మణ! జింకచుండలుము వ్యా ♦ ధ్రుంబుకావ
డికాగూల్పఁగా |

వెనువెంటక జనుచున్నవారిదిగొవే ♦ నిల్లంది మీయచ్చగా
రనురాగాతిశయంబదెంతటిదోయ ♦ న్నా! మూరముకాగీరముకా
మొసరాళ్లుకాగినరాళ్ళుచూడకకరం ♦ బుకాబారుచున్నారదే.

రావణుఁడు తనలో:—

గీ॥ పులినివెన్నంటిరాముండు ♦ పోయెఁగాని
యతనివెదకంగ లక్ష్మణుం ♦ డరిగెనేని
నొంటిగాఁబర్ణశాలయం ♦ దుండుకతన
సులభముగఁజిక్కునాకు నీ ♦ సుందరాంగి.

(అ డ వి.)

శ్రీరాముడు:—

గీ॥ మిగుగురిఁజూచివ్యాఘ్రముకా ♦ ద్రుంచివైచి
కడకులేడినిఁగావంగఁ ♦ గంటిఁగాని
చాలదూరమువచ్చితి ♦ జాలయ్యె
దేనినాజాడఁగనకభీ ♦ తిల్లునేమొ
శీఘ్రముగఁబర్ణశాలనేఁ ♦ జేరవలయు.

(పంచవటి.)

నీత తనలో:—

ముఖారి — రూఁకము.

తడవేలచేసెనో - ధరణీశుఁడకట
అడవులఁబడిపోయి - కడుబడలినాఁడొ || తడ||
అటుపోయిదూరాన - ఆకొండచాటున - తటుకునఁగను
మఱిగి తడవాయెరాఁడు. || తడ||

లక్ష్మణునిజూచి ప్రకాశముగా:—

శా॥ అన్నా! లక్ష్మణపోయియారయఁగదే॥ యానందసంవర్ధను
మన్నాథున్ మహనీయసద్గుణహితున్॥ మత్తానెసంశోషణున్
మున్నెన్నండుచుజేయఁడింతతడవున్॥ బోపొమ్మువేవేగమీ
యన్నన్ దెచ్చిమదీయహృద్గతవిచా॥ రాగ్నిన్నివారింపవే.

లక్ష్మణుడు:—

హంసధ్వని — రూపకము.

తల్లి! వెలువకు - మాతల్లి! వెలువకు

తల్లడిల్లి తెల్లబోకు ॥తల్లి॥

చల్లపడితొడనే - యల్లమురంజిల్లఁగా

అల్లమాయన్నగారు - చల్లగానువత్తురు. తల్లి॥

స్తోత్రము:—

చ॥ కపటమునీమసంబునను॥ గల్గఁబోలునులేకయున్న నీ
పుపకృతులందొఱంగియుటులుందు వెలక్ష్మణ! యన్నజాడఁబో
కపయశమున్ గడించితివె॥ యమ్యుడవే! నెన్నరెనలేదె నా
తపములసంటయాపతికి॥ దమ్ముడవై యిటునేయఁజెల్లునే

లక్ష్మణుడు:—

గీ॥ ఒంటిగాఁడల్లి! నినునాకు॥ టింటవదలి

పోవఁజాలకయుంటి నే॥ బోయివత్తు

వేలుగానెంచఁజాలునే॥ విమలసూర్య

వంశమణియగు దశరథు॥ పట్టివీడు.

అని వెడలిపోవును:—

(పంచవటి పర్ణశాల.)

రావణుడు సన్యాసివేషముతో, బర్ణశాలసమీపించినీతతో:—

కమాచ్ — రూపకము.

భిక్షపెట్టవే - అక్షయముగనాకునొక్క - భిక్షపెట్టవే
భిక్షవేటుకాదు - నీకటాక్షముంచిప్రోవవే
రాక్షసేశ్వరుండనాకు - రాణివైచెలంగవే || భిక్ష ||

సీత భయపడి దూరముపోవుచున్నది:—

రావణుడు మఱింత సమీపించి:—

శరణమియ్యవే - తరళయచ! తాళజాల - శరణమియ్యవే
తరుణి! నామణంబెఱిరిగి - ధన్యుజేసికావవే
అరయనాదురాజ్యరముకు - సంపన్నుచెలంగవే || శరణ ||

సీత ధైర్యముతో:—

శా॥ ఓరీ పాప పరాయణ! వడరెదే ♦ యున్మత్తతక రావణా!
శూరాగ్రేసరురామచంద్రయువతిక ♦ జోరుండవైదాయుదే
సీరాజ్యంబునునిన్నునీదళములక ♦ నిరూల్లముందేయునా
శ్రీరాముండిదెచేరవచ్చుదనదో ♦ ద్వీర్యంబవార్యముగ్గాక

రావణుడు:—

క॥ నామందు రాము గీఘుని
 నేమనిపొగడెదు సురేంద్రుఁ ♦ జేమొదలుసురల్
 నామరుఁగుతొచ్చి బ్రదుకఁగ
 లేమా!లెమ్మింకజాగు ♦ లేదిటనీకుకా.

సీత భయముతో:—

శా॥ రామా!రక్కసుబాఁకికాబడితినే ♦ రావే.శరౌఘంబుచే
 నీమూర్ఖకాధనుజాధముకాదునుమవే ♦ యీడ్చింగదేతెక్కలకా
 నామానంబెటుగాచికొందునెకదే ♦ ననోచ్చిచు వారెవ్వరే
 యేమీయంచువారుఁగూడనిటలే ♦ రేయీశ్వరా!కావవే.

సీత రావణుని విమానముపైనుండి:—

ఉ॥ భూమికిఱొల్లిప్రాణములఁబుచ్చెదరావె మదీయదేహముకా
 రామ!త్వదీయహస్తములఁ ♦ బ్రజ్వలితాగ్నినిసంస్కరింపవే
 నీమొగముకాగనుంగొనుచు ♦ నేనసువుల్ విడనాడుపుణ్యముకా
 రామ!కసంగనైతిఁగదె ♦ రాజకులాంబుధిపూర్ణచంద్రమా!.

సీతనులాగి విమాన స్తంభమునకుఁగట్టి రావణుఁడు:—

క॥ ఇక్కడి కాకులు చిలుకలు
 నిక్కడి యీ పెద్దగ్రద్ద ♦ యిట్టులు నన్నుకా
 ముక్కులఁ బొడువంజొచ్చెను
 తెక్కలఁజైకెక్కదను సీత ♦ జీచ్చసడంగాకా.

అని గ్రద్దను నటికివేయును:—

నీత:—

క॥ అయ్యో! గ్రద్దా! నాకయి
 కయ్యముచేసితివె కొనకు ♦ ఖడ్గపుధారకా
 నెయ్యమెఱిగించిపడితే
 యియ్యధమాధమునిచేత ♦ హీనునిచేతకా.

నీతతననగలను జెఱుగులోమూటగట్టి విమానమునుండివేరవ

చ॥ వనచరులార! రామశృప ♦ పత్నినినన్ను బలాత్కరించి
 దనుజుడుదొంగిలెకావినుడు ♦ తప్పుకనకావెదకంగరాకా
 వనమునుజొచ్చునప్పుడివి ♦ వారకనాదగు భూషణంబు
 గనికరముంచియిండునను ♦ గావగదెల్పుడుపుణ్యమజ్ఞాన

రానణుడు నీతతో:—

నీ॥ నీత! నీకివెమంచి చీనాంబరములుండ
 నారచీరలివేల ♦ నారి!నీకు
 నవరత్నమయభూష ♦ ణంబులెన్నియొయుండ
 సడవిపూవులివేల ♦ యతివ!నీకు
 చారుచంద్రోపల ♦ సాధమ్మలివియుండ
 బర్ణశాలలవేల ♦ పడఁతి!నీకు
 విపిధమద్యమ్ములుకా ♦ నెలయుమాంసములు
 గండమూలములేల ♦ కలికి! నీకు

గీ॥ నిరుపమానపరాక్రమ ♦ తరుణతరణి
కిరణవిదళిత శత్రుని ♦ కరమహాంధ
కారుడై ముజ్జగంబులఁ ♦ బేరుగొన్న
రాక్షసేశ్వరుడేనుండ ♦ రాముడేల .

(అశోకవనము)

సీత:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

(అడవి)

రాముడు లక్ష్మణునితో:—

తోడి—రూపకము.

అటుసీతనుంచి నీ - విటురాగజెల్లునే
కుటీలాత్ము లెందఱో - యటవింజరింతురే ||అటు||
పదవేగలక్ష్మణా! - పద్మాక్షిజూతము
అదియేమొతెలియదు - మదిలోగలంగెను ||పద||

రాముడు:—

శా॥ సీతా! సీత! పతివ్రతాతిలకమా! సీమంతినీరత్నమా!
సీతా! యీకుటి చిన్నవోయె గదవే సీతా! మనోహరిణీ!

సీతా! పిల్చిన వచ్చిపల్కువుగడే సీతా! సుధాభాషిణీ!
సీతా! నన్విడనాడఁజాలకవనిక నేవించి నన్బాసిలే.

రాముడు లక్ష్మణునితో:—

సీ! జలకమాడంగను ♦ జలజాక్షి పోయెనో

తమ్ముడా! చూడుము ♦ తడయఁబోకు

కొమ్మపూల్కాయంగఁ ♦ కొమ్మపైకెక్కినో

తమ్ముడా! చూడుము ♦ తడయఁబోకు

పులిజాడయేమైనఁ ♦ బొడగాంచగల్గెనో

తమ్ముడా! చూడుము ♦ తడయఁబోకు

తలుపువెన్ననుడాగి ♦ తరళాక్షియున్నచో

తమ్ముడా! చూడుము ♦ తడయఁబోకు

గీ॥ పెద్దకాళ్లునుచినకాళ్లు ♦ వేటువేటు

గానఁబడెరక్కనుండు దాఁ ♦ గాంతఁగొంచు

నేగియుండునుగాఁబోలు ♦ వేగనరిగి

వెదకొడమురమ్ము తమ్ముడా! ♦ వెటఁది నిచట.

(అడవి)

రాముడు:— ఖరహరప్రియ — హంపకము.

ఎటుమరచియుండు - ఇందువదన ! నిన్ను - నెటు మరచియుండు

కటకటా! నీరూపు - కనులఁగట్టియుండ ॥ ఎటు॥

ఇటలేళ్లమేపి - యటఁజెట్లుఁజెప్పి - యిటఁబక్షులనురాకు

దెటఁబోతివీవు ॥ ఎటు॥

(శబరి యాశ్రమము.)

శబరిరామునితో:—

గీ॥ రామ! నీరామఁగొనిపోయె ♦ రావణుండు
ప్రాణమర్పించె నెదిరించి ♦ పక్షిరాజు
విన్నవింపంగ నేనిట ♦ నున్నదాన
శబరినాపేరు తెపమును ♦ సలుపుదాన
భక్తి నేనిడుకీయని ♦ పండ్లఁగొనుము
పంపదరిగిరి నుగ్రీవు ♦ పజ్జఁజేర
శుభమగును బొమ్ము శ్రీరామ! ♦ సుగుణాఘామ!.

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ పరహితమె తమధర్మమై ♦ పరఁగుచుండు
సీమహోదారచిత్తుల ♦ కెవరు నములు
ఏమిచేసినతీరునీ ♦ యింతియుణము
ప్రాణమర్పించిగట్టియీ ♦ పక్షియుణము.

(పంపాసహోవరము.)

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ సదమలంబగు జానకీ ♦ చరిత్రవోలె
రాజులుచునుండు పంపాస ♦ రమ్మఁజూడు
నీనిచక్కని చల్లని ♦ తీరమందు
శాంతముగ విశ్రమింతము ♦ కొంతతడవు.

ఎదుటి ఋష్యమూక పర్వతమునుండి దిగివచ్చుచుండు నొకనిఁ
జూచి శ్రీరాముఁడు:—

గీ॥ బ్రహ్మతేజంబుఁబుఱిముఁగఁ • బరఁగువాఁడు
బలజవంబుల నెంతయుఁ • జెలఁగువాఁడు
అదిగొ దిగి వచ్చుచున్నవాఁ • డద్రునుండి
యాతఁడెవ్వఁడొ లక్ష్మణా! • యరసిరన్ను.

గిరి దిగివచ్చిన హనుమంతుఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ అన్న తరకాంతఁ బట్టిన • ఖన్నుఁడగుచు
సద్రునుండెడు సుగ్రీవుఁ • డడవిఁజేడు
మీరలెవ్వారొ గనుఁగొనఁ • గోరెపంపె
నతనిమంత్రిని హనుమంతుఁ • డండ్రు నన్ను.

లక్ష్మణుఁడు శ్రీరామునిఁజూపి హనుమంతునితో:—

చ॥ ఇచకులరత్నమౌ దశర • థేశుని పుత్రుఁడు పేరురాముఁడౌ
జనకునివాక్య పాలనము • సల్పవనంబుననుండ జానకి
దనసతిఁగోలుపోయెవిను • తత్సతినారయవచ్చి యిచ్చట
జనపతియున్నవాఁడుదన • సాయముమీఁపతికిచ్చుఁగోరెచ

హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునిదోడ్కొనివచ్చి శ్రీరామునికిఁజూపి :—

గీ॥ వాలిబలశాలి తనప్రియు • రాలిఁబట్ట
ఖన్నుఁడై యద్రునుండు సు • గ్రీవుఁడిదిగొ

శరణుఁజూచ్చెను శ్రీరామ! ♦ కరుణఁజూడు
నీసరక్షయె నృపులకు ♦ దీక్షగాదె.

శ్రీరాముఁడు సుగ్రీవునితో:—

ఉ॥ నీరపు ప్రాణనాయువుల ♦ నేనొక బాణముచేతఁగ్రోలినీ
దారను రాజ్యముఁ మరలఁ ♦ దప్పకనీకొదవంగఁజేసెదన్
భారుణితారుమారయినఁ ♦ దప్పదునావచసంబుచూడుమో
గైరికతోకచాలక!న ♦ ఖా!యిదెచేతనుజేయివేసితిన్.

• సుగ్రీవుఁడు:—

చ॥ దినకరవంశపావన !మ ♦ దీయపురాకృతపుణ్యరూపమో
యననిటనామనోరథము ♦ సంతనుదీర్పఁగనున్నవారు మీ
యనుచరుఁడై మెలంగెదను♦ నందులసాక్షిగఁగొండుమీసతిన్
ననుజుఁడుగొంచుపోవునెడఁ ♦ దత్సతిరాల్చినభూషణావళిన్

నీత తన నగలఁగట్టివెచిన చెఱఁగునుజూచి శ్రీరాముఁడుతనతో

నీ॥ ప్రణయకోపపువేళఁ ♦ బడఁ!తినీపడకగాఁ

జెలువుగాంచినదియీ ♦ చెఱఁగుగాదె

ఎండగాచెడివేళ ♦ నింతి!నీగొడుగుగాఁ

జెలువుగాంచినదియీ ♦ చెఱఁగుగాదె

చెమటపెట్టినవేళఁ ♦ జేతివీవనగాఁగఁ

జెలువుగాంచినదియీ ♦ చెఱఁగుగాదె

నాకాళ్లతడియొత్త ♦ నీకువస్త్రముగ్గాఁ
జెలువుగాంచినదియీ ♦ చెఱఁగుగాదె

గీ॥ అట్టిచెఱఁగున నగలను ♦ గట్టియిట్లు
నాకుగురుతుగ రాల్చితే ♦ నాతిమిన్న!
నీత! నీమాఱుదీనిని ♦ బ్రీతిఁజూతు
నీత! నినుఁబొందునాఁడు నీ ♦ చేతికిత్తు.

(కిష్కింధ.)

హలితారతో:—

గీ॥ నెఱపినెయ్యముగ్గాముఁడన్ ♦ నృపతితోడ
సన్నఁజంపంగసుగ్రీవుఁ ♦ మన్నవాఁడు
పడిపడిగఁబోయిపైఁబడి ♦ పిడుగువోలె
నిరువురనువ్రచ్చివచ్చెద ♦ నిపుడెచూడు
తార! సుగుణవిహార! సౌం ♦ దర్యపూర!

తార:—

కమాచ్ — రూపకము.

పరనారీసంపర్కము - పరమదురీతము - పరనారీసంపర్కము
దరిలేనిదుఃఖము - దొరకొనఁజేయును ॥ పర ॥
సిరుల దొలఁచును - జిరకీర్తిమాపును - పరమశూరునికై
బరిభవమొనఁగించు ॥ పర ॥
చరణములనుబడి - స్వామి! నివ్వెడద - దరళాక్షి వారుమను
దమ్మునికొనఁగుము. ॥ పర ॥

వారి:— శంకరాభరణము — రూపకము.

చాలుజాలు తార!ని - రూలనిపుడు చేసెదన్
చాలవాగబోకుతార! - చావమోదివేసెదన్.

(పంచీరము.)

శ్రీరాముడు సుగ్రీవునితో:—

గీ. సామమునగార్యమొదవిన ♦ సేమముగద
యనుజుబంపెదసంధికా ♦ ర్యముఁదీర్చ
వాలివినకుండ నెదిరింప ♦ వచ్చెనేని
నొక్కబాణంబుచేవాని ♦ నుక్కడంతు
భయముపడకుము సుగ్రీవ! ♦ భవ్యభావ!.

హనుమంతుడు అతిరయమున శ్రీరామునిసమీపించిప్రభా!:—

గీ. ఉరుముబోలినభీకర ♦ స్వరముతోడ
జండమారుతమట్లు ప్ర ♦ చండగతిని
వాలిమనషయివాలఁగా ♦ వచ్చెనదిగా

అని వాలిని ఊపును శ్రీరాముఁజొక్కబాణముతో వాలినిదేగ
టార్చును:—

హనుమంతుడు:— అహహ!రాఘవ!నీశర ♦ మద్భుతంబు
పగతుతల సడఁగొంపోయె ♦ గగనమ

అందరు సంతోషముతో:—

(కమాచ్ — రూపకము.)

రామరాజభూషణ! రాక్షసకులభీషణ! సామమధురభూషణ!
చాధుతాపశోషణ! . || రామ ||

శ్రీరాముడు సుగ్రీవునితో:—

గీ॥ ఆగ్రహముమాని సుగ్రీవ! ♦ యగజ్జునకు
నుత్తరక్రియలొనరించి ♦ యుచితరీతి
తారనోదార్చి తత్సతుఁ ♦ జేరెదీసి
యెలమిగిష్కింధ నిశ్శంక ♦ నేలుమింక.

(కిష్కింధ వెలుపలిమైవాసము) (బయలు.)

సమస్త సేనాధిపతులతోఁగూడి సుగ్రీవుఁడురాఁగా శ్రీరాముఁడు .

ఉ॥ యోజనమబ్ధినీదితగు ♦ యుక్తినిలంకనుజూచ్చినీతస
ద్రావినిభానచక్రవేదకి ♦ రాగలవీరుని చేతికిత్తునా
పూజితమంగుళీయకముఁ ♦ బొల్పుగనీతకునానవాలుగా
నాదనకాత్మజాకుశల ♦ మారయునాతఁడునాకుఁబూజ్యుఁడౌ

హనుమంతుఁడు ముందరకువచ్చి శ్రీరామునిఁజూచి:—

గీ॥ రామ! మీభక్తునకుసము ♦ ద్రంబదేంత
యసురపురమెంతమాతను ♦ సరయుఁడెంత
గాంచిదేవిని రావణు ♦ గర్వమడఁతుఁ
బంపుమిదెపోయివచ్చెదఁ ♦ బ్రభువతంస! .

(లంక, మహాద్వారిము.)

లంకాధిపతియగురావణేశ్వరుని యుత్తరువులేనిది మొవరును లంకలోనికిఁ బ్రవేశింపఁగూడదని ద్వారపాలకుఁడు హనుమంతుని నడ్డగించెను. హనుమంతుఁడు ఆద్వారపాలకుఁడు ఆశ్చర్యపడు నిట్లు తనతొడలోని రక్తముఁదీసి యొక పెద్దముల్లుతో నొకవిశాలమైన యాకుపై నొకయుత్తరమునువ్రాసి లంకాధీశునకుఁ బంపవలయునని ద్వారపాలకునకునిచ్చెను:—

(లంక, సభాభవనము.)

రావణుఁడు ఆలకింపఁగాఁబ్రహస్తుఁడు హనుమంతునియుత్తరము నిట్లు చదువుచున్నాఁడు:—

శా॥ ముల్లోకంబులరాజులెల్లవడఁకన్ మోదంబుతోనేలునో
కల్లోలాంచిత్కభూవార్ధివృత లం ♦ కాదీప్వరక్షోధిపా!
మల్లుండన్ దమమల్లరంగమున స ♦ న్మానంబుఁబొందంగసా
యుల్లంబున్నదిసన్నవించితఁబ్రభూ! ♦ యుష్మత్ప్రసాదంబుకై

రావణుఁడు తక్షణమేసిలువసంపవలయునని యుత్తరువుచేసెను. హనుమంతుఁడు బ్రవేశించి మొగ్గలోమొగ్గలో మొగ్గవేసి అనఁగా అంతరాంతరపట్టిగొట్టి చేతులుజోడించి నిలచి రావణేశ్వరుని యాశ్చర్యములో ముంచివేసెను:—

హనుమంతుని జూడఁగనే మల్లరందరిగుండెలోరాయి పడిపోయెను:—

రావణుడు హనుమంతునకు గొప్పగొప్పభిరుదులను గొన్నతన
నగజెట్టులనుజూపి వీరితోనెవరితోబోరెదవనియడిగెను:—

హనుమంతుడు అందఱుతో నొక్కతూరి పోరెదననిచెప్పి రావ
ణేశ్వరుని యెట్టయెదుటనిలబడి తనరెండుభుజములనుజూచి మ
ల్లరనందఱనుబిలచి గట్టిగా విడువకుండబట్టుకొనవలెనని యా
జ్ఞాపించెను. అట్లువారుపట్టుకొన్న వెంటనే యొక్కసాగిట్టుమని
తిరిగెను. వారందఱు విసరివేసికట్లు నలువైపుల దూరముగబడి
పోయిరి. కొందఱకుఁగాఘ్ననితిగెను. కొందఱకుఁజేతులువితిగెను
కొందఱకుఁ బండ్లరాలిపోయెను. కొందఱకుఁ ముక్కు చెక్కల
య్యెను. అందఱును వికలాంగులయిరి:—

రావణుడుమెచ్చి హనుమంతునితో:—

శా॥ ఆహా! బాహుబలంబులాఘవమదే॥ యాశ్చర్యమాశ్చర్యవహా
ఆహా! నాకికనుద్దిలేరెచట నా ♦ కానందము బెంచితో
నూహా వేడుమదేమికావలయునో॥ యుత్సాహముప్పొంగఁగా
బాహుబుగనిత్తుఁజూడుమిదెమ॥ తృప్తిసాదసాధాదులకా.

హనుమంతుడు:—

క॥ లంకాద్వీపంబంతయు

రావణునిగుండె జల్లుమనును:—

హనుమంతుడు మరల:—

క॥ లంకా స్వీపంబంతయు
శంకాతంకములులేక ♦ చనిచూడంగె
సంకేతపత్రమొసగుము
ఇంకేమియుఁగోర రాక్ష ♦ నేళ్వర!నిన్ను.

రావణుఁడు మంత్రియగు ప్రహస్తునిఁజూచి తక్షణమే యిమ్మని
యాజ్ఞాపించును:—

(అశోక వనము.)

హనుమంతుఁడు ఆకసమువంకఁజూచి:—

గీ॥ వెండిపంజరమునహంస ♦ వెలయునట్లు
మందరపుగుహసింహంబు ♦ మసలుకరణి
మదగజముమీఁద వీరుండు ♦ పొదలుతీరు
మింటనెంతయుఁజంద్రుండు ♦ మెఱయఁదొడఁగె.

గీ॥ దాసదాసీజనంబులు ♦ దన్నుఁగొలువ
రావణుండును సీదారి ♦ రాదొడంగె
వీనులకు రామశబ్దంబు ♦ విసఁగవచ్చె
నుండితీరును సీతయీ ♦ యుపవచమున.

(అశోకవనమున వృక్షముక్రింద)

సీతగూర్చొనియుండఁగా వెనుక హనుమంతుఁడొదిగియుండును
రావణుఁడువచ్చి సీతనుజూచి:—

శంకరాభరణము — రూపకము.

ఇంకై నదయరాదా - ఇంతి! నామీద - ఇంకై నదయరాదా
సంకజలోచన! - సంకటపెట్టకు - లంకారాజ్యమునీది - కింక
రుడనునేను. || ఇం ||

శీత:—

మ॥ తులువా! నోటికివచ్చిపట్టులిటులెం ♦ తోప్రేలేనాగ్గాకనీ
తల రాముండెగజిమ్మునీమదముద ♦ గ్ధంబానుబోపామ్మునీ
వలరామాధిపుకం పైశూరుడయినన్ ♦ హాదుప్య! నీవిట్లుచొం
గిలి నన్దెచ్చెనవేకిరాతక! మహా ♦ కేశంబునేనొందగాన్.

రావణుడు:—

శీ॥ చెచ్చెరనుబోయినీపతి ♦ శిరముదెచ్చి
ముందు బడవై తునవుడేని ♦ సుందరాంగి!
శూరుడెవ్వండొకనులారా ♦ జూడగలవు
రావణుడన్నధర్మలోన ♦ గేవలుండె? అనివెడలి

హోవును.

శీత:—క॥ రామా! సుజఘాతామా!
రామా! నాపాణిధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజ్యలలామా!
హామా! సుగుణాభి రామ! రామా! రామా!

హనుమంతుడు:—

క॥ శ్రీరాము బంటుబంటను

నీరాకరమీది లంక ♦ నిన్నిటుగంటిన్

ఆటేనియుంగ్రమిదిగో

ప్రేతాకటేదె నగురుతు ♦ వేడెదనల్లి!

సీ॥ అనిలోనఁపుజంపి ♦ సనుఁగాచుననియెడి

మదిలోనియాశచే ♦ మంటిననుము

ఆలక్షణునినొవ్వ ♦ నాడినందులకోయి

సెంటనేతగుళిక్షు ♦ గంటిననుము

అనాధుసుగుణాళి ♦ నాత్మలోఁదలఁచుచు

నుచితపర్తసమున ♦ నుంటిననుము

మాసమ్ములోవచ్చి ♦ మఱిఁగావకుండిన

ననువులఁదొరఁగెద ♦ సంటిన్మనుము

గీ॥ సర్వమునెఱింగిపట్టియా ♦ స్వామి కేను

నిరంతకంతునజెప్పంగ ♦ నెఱుంగననుము

సరమపూజతుండై నయా ♦ పోగొనిభుని

చరిణపద్మమ్ములకు నమ ♦ స్కారమగుమా

గురుతుగా నాశిరోమణి ♦ గొనుము చనుము.

(లంక విద్యుద్వంత్రశాల)

మంత్రుఁడు సంకేతపత్రమునుజూపి చోనికివెల్లి యంత్రము

గులఁగొట్టును:—

(లంక తగులపడును.)

రావణుడు:—

గీ॥ గుడులుమేడలు గోపురాల్ ♦ గూలెనవిగొ
అంతటను భగ్గుమనిమాట ♦ లలమెనవిగొ
మెఱపుమఱవచ్చిలంకను ♦ జెఱచియిట్లు
నష్టమొసరించినట్టియా ♦ దుష్టుడెవడు
నాయెదుటఁడెందుకసిదీఱ ♦ నఱకివైతు
సరిభయంకరవీరసిం ♦ హమ్మలార! .

హనుమంతుడు:—

గీ॥ నేనెఱచెఱచితిఁ ♦ జెఱచితినేనెసుమ్ము
చేరిననుఁబట్టుకోఁగల ♦ వీరుడెవడు
రామభటుడను హనుమంత ♦ నామకుడను
మల్లుడను పేరవచ్చినా ♦ మహిమఁజూపి
మరలుచున్నాడ రాముని ♦ శరణుఁజొచ్చి
బ్రదుకు రావణ! చెడకు నా ♦ పలుకువినుము
నీవువినకున్న రాముని ♦ నిశితశరము
నీశిరముఁద్రుంచు ననిలొన ♦ నిక్కువమ్ము.

అని రావణునిఁదన్ని సముద్రములోఁబడి యీదుకొనివెల్లి పోవును

(మహేంద్రపర్వతస్థాంతము.)

హనుమంతుడు రావణునితో:—

సీ॥ కన్నీరు కాల్వలై ♦ కారు కన్నులతోడఁ
జెక్కిటఁ జేర్చిన ♦ చేయితోడఁ
తెల తెలఁబారిన ♦ దీనానసముతోడఁ
జడలుగట్టిన శిరో ♦ జములతోడఁ
వేడినిట్టూర్పుల ♦ వాడునాసికతోడఁ
గడుఁజక్కిఁసుక్కిన ♦ యొడలితోడఁ
అట్టెచినింగిన ♦ కట్టువస్త్రముతోడఁ
నోట రామా! యనుమాటతోడఁ

గీ॥ శోకమునమున్గిదేవి య ♦ శోకవనము
సందున్నది లంకలో ♦ నందమెడలి
సేనుమునుదెల్పి యుంగ్రము ♦ చేతికియ్య
జని!తలమానికము నిచ్చె ♦ గొనుమురామ!.

౧౦౪ గొట్టున్నదని శ్రీరాముడనుగఁగా హనుమంతుడు:—

సీ॥ ఇరువంకనొకతీరు ♦ వరసాధములమీఱు
విస్తారవీధికా ♦ నిస్తులంబు
పవిధపుష్పోద్యాన ♦ వేణువీణాగా
విద్యుత్ప్రదీపికా ♦ విలసితంబు
చతురంగసైనిక ♦ సంచారిభూమిక
మల్లకేళీరంగ ♦ మండితంబు
బహుశయంత్రోపేత ♦ ప్రాకారపరివృత
పటుదుర్గశోభిత ♦ పారిభవంబు

గీ॥ మాంసభోజన పరసతీ ♦ మారహరణ
మద్యపానాది పాప స ♦ మ్మాసితంబు
రాక్షసేశ్వరదోర్దండ ♦ రక్షితంబు
పాపులకుఁగాపురంబు లం ♦ కాపురంబు.

(సముద్రప్రాంతము.)

రాముని శిబిరము.

విభీషణుడు:—

కమాన్ — రూపకము.

శరణుదశరథరామ! సద్గుణధామ! శరణుదశరథరామ!
శరణాగతత్రాణబిరుదు - నీదనివిని - శరణమునేజూచ్చితి
శరముశిరముచువంచినీదగు - చరణములనేశరణువేడితి. ॥ ౩౧ ॥

సుగ్రీవుడు శ్రీరామునితో:—

చ॥ ఇతఁడువిభీషణుడుదను ♦ జేంద్రునితమ్ముడుసమ్మిపాపుని
రితినికినిచ్చిరన్ మనకు ♦ నెవ్వగనొవ్వగ నొనుగాననా
మతముచసీతనిదయకు ♦ మాన్యునిజేయుటమేలుగాదు స
న్ధితమతినెంచిచూడుడను ♦ జేంద్రునిమాయలమేయముల్ ప్రభా

శ్రీరాముడు:—

చ॥ తెమ్ముడెకాదు రావణుడు ♦ దాశరణంబనివచ్చినేడిసన్
నెమ్ముడిగాచెదన్విడువ ♦ నేరములెంచ విభీషణున్వడిన్

దెమ్ముకరమ్ముగొరవము ♦ తేటపడక గనుఁగొమ్ము సొమ్మునా
తమ్మునిఁబోలెఁజూచెద ను ♦ దారతఁబర్యటిలోకనాయకా!

విభీషణుడు:—

కమాచీ — రూపకము.

శరణుదశరథరామ! సద్గుణధామ! శరణుదశరథరామ!
పరసతిఁగోరుట - సాపమంచనితెల్పు - బురమువెడలనడచెను
దురితపరుఁడారావణాసురుఁ - డరయునేభవదీయశౌర్యము॥ శర॥
అని శ్రీరాముని చరణములమీఁదఁ బడుచు:—

శ్రీరాముడు:—

ఉ॥ లెమ్మువిభీషణా!భయము ♦ లేదెకనీకభయ మొసంగితి
జమ్మెదవైరిగుండెల ♦ భిషిక్తునిఁజేసెద నిన్నులంకకు
సమ్ముమరావణాసురుడు ♦ నాశరణంబొకవేళఁజూచ్చిర
సమ్మతినిన్నయోధ్యకు ని ♦ జంబుగఁబట్టముగట్టి కాచెనక.

(లంక రావణుని యంతఃపురము.)

మండోదరి రావణునితో:—

కమాచీ — రూపకము.

పరనారీ!సంపర్కము - పరమదురితము - పరనారీసంపర్కము
దరిలేవిదుఃఖము - దొరకొసఁజేయును ॥ పర ॥
సిరులఁదొలఁచును - జరకీర్తి నూపును - పరమశూరునికై
బరిభవ మొసరించు ॥ పర ॥

చరణములనుబడి - స్వామి!నిన్నేడదఁ
దరలాక్షీనీతను - దాశరథికినిమ్ము ॥ పర ॥

రావణుడు:—

క॥ దశజనబాహుబలమ్మును
దశజనధీబలముగలిగి ♦ దశకంఠుడన౯
దశదిశలఁబేరుపొందితి
శశిముఖ! వెఱవేలనాకు ♦ శత్రుండాదులే

అని మేడపైకిఁదీసికొనిపోయి:—

శా॥ సౌధాగ్రమ్ముచనుండిఁచూడుముసతీ! ♦ సంగ్రామరంగంబున౯
యోధాగ్రేసరులెల్లఁగూడిరదిగో ♦ యుత్సాహముప్పొంగఁగా
గ్రోధోద్దీపితమానసంబులభటసల్ ♦ ఘోషిల్లుచున్నారబే
యోధాశిందళవానియుద్ధమునకై ♦ యూకొల్పెఁదూర్వధ్వని౯.

ఉ॥ హసతి! బాణవేగమదె ♦ యుక్కుట! యోర్వకనాదుసైనికుల్
రాసులురాసులై పుడమి ♦ రాలఁగఁజొచ్చిరిదేమిదోద్యమో
మేఘనాదునిఁజూచి:—

ఓసుతే! మేఘనాద! కడు ♦ యుక్తులనేర్చిచసేకెఁజెల్లుఁగా
వాసిగరామునిందునిమి ♦ వారకనీతనునాకుఁగూర్పఁగా౯.

మేఘనాదుడు:—

కమాన్—రూపకము

పరనారీసంసర్కము - పరిమమితము - పరనారీసంసర్కము.

రావణుడు:—

క॥ కదనముఁజూచి భయంపడి
యిదియొక నెపమన్నిచలుకు ♦ దేనీచాత్మా!
యెదురాడకు నాముందట
వదరినీశిరిముద్రుంచి ♦ వైచేవనినిగో.

(రణరంగము.)

• విభీషణుడు లక్ష్మణునితో:—

చ॥ అదెయ దెవచ్చెరానణుని ♦ యగ్ర కుమారుఁడుచూడుచూ
డుమా]

పదవదలక్షణా!కదిసి ♦ ఫాలమునంటఁగబాణమేయుమా
అదెవడివాడిబాణమదె ♦ యక్కటవచ్చెనుగొట్టుకొట్టుమా
యిదెనడెలక్షణుండహహ♦ యేమిఘటిల్లఁగనున్నదోకటా! . .

(శ్రీరాముడు పడిన లక్ష్మణునిఁజూచి:—)

నాథనామక్రియ—రూపకము.

అకటా!లక్షణ!పడితే.అలములోపల నీవు
ఇకయుద్ధము నా కేటను.ఇంతటితోఁజాలింతును ॥అకటా ॥
అడవులలోనాతోఁబడి.ఇడుములకన్నిటికోర్చి
విడనాడక మెలఁగితివే - పుడమిని నీకీడుగలఁడే ॥ అకటా ॥

జాంబవంతుఁడు:—

గీ॥ నాడియాడుచున్నది ♦ వేడికలదు
భయపడకురావు! మూర్ఛిలై ♦ భయముపడకు
దూరమునఁగాఁవచ్చెడి ♦ దోణిగిరిని
వెలయుసంజీవిఁగొనిరాఁగ ♦ వేగనరిగె
వాయుపుత్రుండుస్వామి నే ♦ వాపరుండు॥

(శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునిఁజూచి కంటఁదడివెట్టుకొని)

క॥ జననీజనకులకంటెను
దనకులసతికంటెఁబ్రాణ ♦ ధనములకంటె
ఘనముగ నస్థనతముఁడు
రణమునఁబడెరమణియేల ♦ రాజ్యమదేలా?

జాంబవంతుఁడు:—

ఆ॥ ఆంజనేయుఁడదిగొ ♦ సంజీవిఁగొనిపచ్చె
దేవ! చూడు దీని ♦ దివ్యమహిమ
మెల్లమెల్లగాను ♦ మేల్కొనిసామితి
రమ్యసుగుణసాంద్ర ! రాఘవేంద్ర !

(శ్రీరాముఁడుఆంజనేయునితో)

గీ॥ చెలిమి సుగ్రీవుతోనాకు ♦ గొలిపినాపు
దేవిఁగనివచ్చి నాకోర్కె ♦ దీర్చినాపు

తెచ్చినంజీవినాతమ్ము ♦ నిచ్చినావు
జౌనె నీసేవనుతిసేయ ♦ నాంజనేయ !

(అందరును సంతోషముతో)

శంకరాభరణము—రూపకము

రామ ! రాజభూషణా ! రాక్షసకులభీషణా !
సామమధురభాషణ ! సాధుతాపశోషణా !

మేఘనాదుడు:—

చ॥ ఇదెయిదెసీతదౌశిరమునే ♦ దెగఁద్రుంచితిఁజూడుఁడిముదం
బొదవఁగనాదుతండ్రికిని ♦ యుద్ధములోపల మీశిరంబులన్
జెనఁగఁజేసెదన్వినుడు ♦ చేతను బ్రాణములుంచిరండు న
న్నెదిరిసురేంద్రుడేమియయె ♦ నేర్పడఁజూడుఁడుమత్ప్రతామున్

(సీతశిరముఁజూచి శరమును జార్చున్న లక్ష్మణునితో విభీష . .
ణుడు)

చ॥ అదెయదెమాయఁజేసెనది ♦ యాజనకాత్మజమస్తకంబుగా
దది మొకవాడిబ్రాణమున ♦ నాచెడురక్కసుఁద్రుంచులక్ష్మణా!
(తా॥)అదెబలుఁగొట్టితొ నసుర ♦ నాదటఁకొక్కలుచీలునట్లుగా
నెదమరిభేదిలన్ శిరమ ♦ దేగితటుక్కునభూమిఁకొల్లఁగాన్.

(అందరు మేఘనాదుడు పడుటకుసంతోషించి)

శంకరా భరణము—రూపకము

రామ! రాజభూషణ! రాక్షసకులభీషణా!

సామమధురభాషణా! సాధుతాపశోషణా॥ ॥ రామ॥

(కుంభ కణుక ని భవనము)

(త్రాగుబోతగు కుంభకణుక ని సమీపించి, రావణుడు.)

ఉ॥ తమ్ముడ! కుంభకణుక! నీను ♦ దప్పమరెవ్వరులేరునాకు నీ
వెమ్మెయిబోయి దాశరథి ♦ నెట్లయిరా వడిజంపి రాగదే
నమ్మిన నాకు సమ్మదమొ ♦ నర్పుము పొమ్ము జయమ్ము
[గొమ్మునా

తమ్ముడవై న నీకతన ♦ దప్పక నీతను బొంది పొంగెదన్.

కుంభకర్ణుడు:—

కమా—రూపకము

పరనారీసంపర్కము-పరమదురితము-పరనారీసంపర్కము

(అని ప్రారంభింపగా వానికి ద్రాగుడునిచ్చి రణమునకు బం
పి రావణుడు వెళ్ళిపోవును)

(రావణుడు నీతను సమీపించి)

క॥ రాముతలజూడు నీతా !

యేమంటివి నాడునన్ను ♦ నెవ్వడుశూరుం

డిమారు మారుపలుకకు

కామితమును దీర్పవలయు ♦ గాంతామణిరో !

(సీత శ్రీరాముని తలఁజూచి)

ఆనందభైరవి - రూపకము.

హా రామ! నా పాణిధామ! నీవీరీతి నాకొఱకువైరిచేఁ దెగి తేహా
రావణుడు:—

క॥ రామారామాయ సకీశ

సీమగనింబోలె నిన్ను ♦ నేనీకత్తిక

నీమస్తకమ్ముదునిమెదఁ

గామితమును దీర్చకున్న ♦ గార్పణ్యవతీ!

॥ త్రిజట:—

క॥ నారీశంపుట యుక్తమె

యోరావణ! నేడుతేపు ♦ నోపికపట్టక

నేరనెఘోరము లేటికిఁ

దీరున్నీకోర్కె-తెల్ల ♦ దీవ్రముగానే.

అని రావణునిఁబివేయును:—

సీత:— ఆనందభైరవి — రూపకము.

దారియేనుఁకనాకురామా! నాశ - రీరమువిడచెదనోరఘురామా!

త్రిజట:— ఆనందభైరవి — రూపకము.

సీతమ్మావిచవేనాలల్లి-నీపతి-ఘాతముసేయఁగ-నీతనితరమే॥ సీత

ఈలెలరామునిదికాదు-నీవు-భీతిల్లమోసము-నీతఁడుచేసె॥ ఈతల

సీత:—

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! నాపాణిధామ! రవికులసోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

(రణరంగము.)

విభీషణుడు శ్రీరామునిజూచి:—

ఉ॥ వచ్చెనుగుంభకర్ణుడు ది + వాతరవంశసయోధిచంద్రమా!
చెచ్చెరనొక్కబాణమునఁజిమ్ముము వీనిశిరమ్ము ఘోల్లఁగా
(రా॥)అచ్చెరువమ్మెనోరఘువఁగా!యదైవైరిశిరమ్ముమీఁదికిన్
హెచ్చుగఁబోయెద్దిర్దికిగి + యెచ్చటనోపడిసోయెజూచితే .

అందఱు:—

రామ!రాజభూషణ! - రాక్షసకులభీషణ-సామమధురభాషణ! -
సాధుతాపశోషణ!

(రావణుని యంతః పురము.)

మందోదరి రావణునితో:—

ఉ॥ పావనమాపులస్త్యముని + వంశముఁజనియించినారు స
భావితశౌర్యధైర్యమహి + మక్షబలువాసినిగాంచినారు నా
నావిధవిద్యలన్దెలిసి + నారుపరాంగనఁగోరిమానమున్
జీవముఁగోలుపోఁదిగునె + సీతనురాముని కీక నాయకా!

రావణుడు:—

ఉ॥ కామిని! యందఱ్ఱమడియఁ ♦ గాంచితి నీతు లవేలనాకునో
తామరసాక్షి! కుందకుము ♦ దాశరథిన్ఱమటివానివారలన్
నామిడివోని బాణముల ♦ నాపరుచొప్పగఁద్రుంచివై చెదన్.
గోమల సీతతోఁగలిసి ♦ కూరిమితోడుతలంకనేలెదన్.

(రణరంగము.)

విభీషణుఁడు శ్రీరామునితోఁ—

ఉ॥ వచ్చెనురావణాసురుఁడు ♦ వానినిద్రుంచుటసాధ్యమోప్రభూ!
చిచ్చుగఁగంటుచందఱను ♦ జెచ్చెరఁజంపకజాగుచేసిసన్
(శా) హెచ్చుల్వదీయశౌర్యమున ♦ కెవ్వరుసాటిజగంబునందహా
అచ్చెరువయ్యెవైరివగు ♦ నశ్వరధంబులుగూలెనొక్కటన్

చ॥ సరసరకత్తిఁడూసిమన సైనికులన్ ♦ దెగటార్పసాగెనో
సరసిజమిత్రవంశమణి! ♦ చాపమునెక్కిడునీచుశత్రుదా
శిరముకలుక్కునన్ దలుగు ♦ సేమముగాదెడసేయనోప్రభూ!
(శా) తిరమెనుతింపవైరియడి ♦ దంబదెనుగ్గయిరాతెనేలపై.

శ్రీరాముఁడు రావణుని సమీపించిఁ—

ఉ॥ లేదుశరంబు లేదువిలు ♦ లేదడిదంబును శీరుసైనికుల్
మీఁదనికేమి నీకుగతి ♦ మేలగునాసతి సీతచిమ్ము సి
న్నాదరదృష్టిఁజూచెదభ ♦ యంపడఁబోకుముపొమ్మురావణా!
నాదగుపల్కుమీఱినను ♦ నాశముచేసెద తేపెచూడుమా

(రావణుని యంతఃపురము.)

మండోదరి రావణునితో:—

హరికాంభోజి — రూపకము.

కరుణానిధియాదూరశధి - కల్యాణగుణనీరధి

కరుణానిధి యూదాశరధి

తరుణీసీతనిచ్చి - చరణములబడి

శరణమువేడిన - సరగునబోచును. || కరుణా ||

రావణుడు:—

క॥ చొచ్చెదనే శరణంబును

జచ్చెదఁగాకొండెవైరిఁ ♦ జంపెదనొండె

ముచ్చటదీరక జానకి

నిచ్చెదనే వ్రాణమైఁ ♦ నిచ్చెదఁదరుణీ!

ఉ॥ ఈపరిరామునింబొదివి ♦ యేడ్చెటనాదుశరాన్నికీలలం

దోపికవాణి! యాహుతిగ ♦ నొక్కట్రచేల్చిమదీయశౌర్యమున్

జూపెదఁజాటియెల్లరకు ♦ సుందరీసీతను గూడిపోంగెదన్

నాపరివారమున్ బ్రజలు ♦ నాప్రియురాలగునీవుసుబ్బుఁగాన్.

(రణరంగము.)

విభీషణుడు శ్రీరామునితో:—

చ॥ అదెమఱివచ్చె రావణుడ ♦ హంకృతిఁదీడ్చి శరాల్పిసేసలన్

జెదరఁగఁజేసె వైరితలఁజిమ్ముముచూచెదవేమి? రాఘవా!

(తా.) అదెదిరదిర్దిరందిరిగి • యంబరవీధిని బోయిపోయి య
ల్లదిగొతటాలునకాబడియె • నారిపునుస్తకమున్వీపై బ్రభూ!

ఆందలు:—

రామ! రాజభూషణ! రాక్షసకులభీషణ! సామమధురభాషణ!
సాధుతాపశోషణ!

మండోదరి:—

నాథనామక్రియ — రూపకము.

హావిభు! ననుబాసితే - అకట! చింతద్రోసితే

భూవిభుశ్రీరామచంద్రు-దేవినిచ్చిశరణువేడి-చావకజీవింపుమన్న
చలముపట్టిగిట్టితే || హావి ||

పరులస్త్రీలగోరువారె - పాటిదేయంచుజాటి - దురితపరా!

ప్రాణనాథ! దూరమయిపోయితే || హావి ||

శ్రీరాముడు విభీషణునితో:—

గీ॥ అలుకమానిపిభీషణా! • యగ్రజునకు

నుత్తరక్రియలొనరించి • యుచితకీతి

నూరడింపుము దుఃఖించు • చుండునీదు

వదినెగారిని సాధ్వీయై • సరగుదాని.

ఋషులు శ్రీరాముని సమీపించి:—

గీ॥ కంటకుండగు నాదశ • కంఠుదునిమి

భద్రమును గూర్చితివి మాకు • బార్థవేంద్ర!

పొగడఁదరనూనె నిన్ను నో ♦ సుగుణసాంద్ర!
రమ్యరవికులకలశవా ♦ రాశిచంద్ర!

శ్రీరాముఁడు:—

గీ॥ చెలఁగుమీఁదగు దీవెన ♦ బలిమిఁగాక
నాబలముచేతవైరిని ♦ నాశపఱుపఁ
జాలుదునెనన్నునగ్గింప ♦ నేలమీఁకుఁ
బుణ్యాధనులార! పశానివ ♦ రేణ్యులార!

శ్రీరాముఁడు విభీషణునితో:—

శా॥ లంకాద్వీపమునేలుమింకఁగరుణా♦లంకార! శాంతాత్మ! ని
శ్శంకన్నీవువిభీషణా! నిచుజనుల్ ♦ శ్లాఘింపఁగానేర్పుతోఁ
గైంకర్యమునలేరునీసములుకా ♦ గంటికదగఁతెప్పచే
నంకకాగాచెడునట్లుగాచితికదే ♦ వారించితికష్టంబులకా.

(శ్రీరాముని శిబిరము.)

శ్రీరామచంద్రుఁడు వృక్షముక్రిందఁ గూర్చుండియుండఁగా నంద
ఱును జయోత్సవమునుజేయుచుండిరి. ఋషులు హోమామము
లొనర్చుచుండిరి. ప్రజలుదీపోత్సవముఁజేయుచుండిరి, బాలురు
పలుతెఱంగుల బాణములనుగాల్చుచుండిరి. విభీషణుఁడు సీతా
దేవిని పైడియందలములోఁదెచ్చినిలపెను. సీతకున్న శ్రీరాముని
కినినమము నీయగ్నిసంబంధమైన వేడుకలన్నియు పరుగుచుండెను

ఎంతో కాలముమీఁదఁదనప్రాణనాథుఁడగు శ్రీరామచంద్రునిఁ
జూచినయానీతామహ దేవికినీవేడుకలొక్కటియుఁ గానరాలేదు.
ఆమెలక్ష్యమంతయు శ్రీరామునియందేలగ్నమైయుండెను. కాన
నాయగ్నిలోనుండి మెఱపువలెవచ్చి శ్రీరామచంద్రుని పాదార
విందముల కెరగెను.

ఈదృశ్యముచు జూచుచున్నవారందఱు:—

గీ॥ అన్ని తెఱదాఁటి యీజన ♦ కాత్మజాత
పరమపూతఫతివ్రత ♦ పాపరహిత
మెఱపువలెవచ్చిరాముని ♦ కెరగెనదిగొ
యహహ!యెంతటిగరితయీ ♦ యమలచరిత.

అనికొనియాడుచుండిరి:—

నీత:— హంసధ్వని — రూపకము.

కంటిమీఁపదకంజముల నుదు - రంటమొక్కితిని
కంటకునిదశకంఠుఁడునిమినా
తొంటిపుణ్యముల నెల్ల - బంటవండఁజేసితిరి. ॥ కంటి ॥

శ్రీరాముఁడు:—

లెమ్ముసీత!కరమ్మునంతో - మమ్ముఁబొందితిని
రమ్మునీదుకరమ్ముఁదెమ్మిట
నుమ్మలికఘెల్లఁదీరె - నెమ్మదిగనుండుమింక. ॥ లెమ్ము ॥

సీత:— ఈత్రిజటనామిత్రమోప్రభు! శత్రులిందటియో
చిత్రవధరిపు చేసియుండఁడె
చిత్రమీపవిత్రచరితఁ-చెంతమాత్రలేకయున్న. || ఈత్రి ||

శ్రీరాముఁడు:—

సీత!వీరిస - మేతముగ నా కేతపురికేగి
ప్రీతిరత్ననాతములనొగి
చేతులారనిమ్మునీకుఁ - జేతికడ్డమేదిలేదు || సీత ||

(అయోధ్య.)

ముందేవంపఁబడిన, యాంజనేయుఁడు భరతునితో:—

శంకరాభరణము — రూపకము.

అదిగో శ్రీరామచంద్రుఁ - డరుదెంచెనుజూడు భరత!
కదలివచ్చుసూర్యుపగిదిఁ - గానఁబడెవిమానమదిగొ || అది ||
దనుజపతియు వనచరపతి - తనతమ్ముడు భక్తిఁగొలువ
జనకరాజతనయఁగూడి - చనుదెంచెను రామవిభుఁడు || అది ||
ధరకుదిగెవిమానమదిగొ - తరలివచ్చెరాముఁడదిగొ
భరతా!వేవేగరమ్ము - భ్రాతృవరునిసేవింపుము. || అది ||

భరతుఁడు:—

గీ॥ చెచ్చెరనురామ! పట్టాభి ♦ పిక్తుఁడవయి
శిరముపైనున్నయోర్వని ♦ బరుపుడించి
నన్ను!ధన్యునిగాఁజేయు ♦ మన్న!నేఁడె
యెల్లజనములయుల్లముల్ ♦ పల్లవింప.

శ్రీరామచంద్రుఁడు తల్లుల కెల్లరకును మొక్కి విన్ననై న మొగ
ముతోఁగ న్నిరుగార్చుచు నొక మూలయఁదొదిగియున్న కై కను
సమీపించి యత్యంత విషయముతోఁ:—

గీ॥ తండ్రికుండెడు ప్రేమను ♦ దమ్ములకును
నుండు ప్రేమను మిత్రుల ♦ కుండు ప్రేమ
భార్యకుండెడు ప్రేమ నే ♦ వకుల ప్రేమ
యిన్ని ప్రేమల నీకృప ♦ నెఱుఁగఁగంటె
జింతిలకుమమ్ము దీవించి ♦ చెలఁగుమమ్మ!

అని నమస్కరించెను:—

(అయోధ్య సభాభవనము.)

(శ్రీరామ పట్టాభిషేకము.)

సీ॥ శత్రుఘ్నలక్ష్మణుల్ ♦ సరినిరువంకల
వింజామరమ్ముల ♦ వినరుచుండ
నెనుకనునిలఁబడి ♦ విమలాతపత్రంబు
భరతుండు వేడ్కతోఁ ♦ బట్టుచుండఁ
బదములకడఁజేరి ♦ పవనతనూజుండు
గురుతరభక్తితోఁ ♦ గొలుచుచుండ
దనుజులు వనచరుల్ ♦ దమతమవతులతోఁ
గుసుమవర్షమ్ములు ♦ గురియుచుండ

గీ॥ మునులయాశీరవమ్ములు ♦ పొదల్లుచుండఁ
బ్రజలజయజయనాదముల్ ♦ పర్వచుండ

భూరిమంగళవాద్యముల్ ♦ మోయుచుండ
 భవ్యచిత్రమహాసభా ♦ భవనమందు
 రత్నసింహాసనంబున ♦ రమణిఁగూడి
 మస్తకంబునమణిమయ ♦ మకుటమొప్పు
 జెల్లుమీఱఁగఁ బట్టాభి ♦ పిక్తుఁడయ్యె
 సర్వనుతకీర్తిశ్రీరామ ♦ చంద్రమూర్తి.

గీ॥ సవితృవంశాబ్ధిసంపూర్ణ ♦ చంద్రుఁడైన
 రామచంద్రుండురాజ్యభా ♦ రమువహింప
 సృష్టియంతయుఁబుష్టియుం ♦ దుష్టిఁబొందె
 శిష్టులందఱుపరమవ్ర ♦ హ్మహ్మలెరి.

సీ॥ సుగ్రీవుపేరిట ♦ సురుచిరమయింట్టి
 విశ్వకథాశాల ♦ వెలయఁజేసె
 నావిభీషణుపేర ♦ నతివిచిత్రవిశాల
 విమలాసరోవరం ♦ బనురఁజేసె
 జాంబవంతునిపేర ♦ జనవిహారోచిత
 ప్రమదావనంబును ♦ బరఁగఁజేసె
 తననికేతనముపైఁ ♦ దనరుకేతనముపై
 నాంజనేయాకృతి ♦ నలరఁజేసె

గీ॥ దీక్షితశరణాలయంబును ♦ ప్రజటపేరఁ
 గాత్రఁగాఁజేసియనదల ♦ గాసిఁదీర్చె
 గోరుకోరికెల్లన్నియుఁ ♦ గూర్చినొసఁగి

దనుజవశచరవర్గమున్ ♦ దనియజేసె
సర్వసుతకీర్తిశ్రీరామ ♦ చంద్రమూర్తి.

క॥ రామునివలెనేనీపురు
సోమేశ్వరభూషణకల ♦ గుఖములనిడుచున్
బ్రేమకారాజ్యంబేలుము
భూమిశులుప్రజలుకపులు ♦ బుధులుచుతింపన్

కి॥ నీపుత్రసుణికినీకున్
నీసత్నీరత్నమునకు ♦ నీబంధులకున్
నీసరిచరులకుబ్రజలకు
నాప్రభువరుడిచ్చుఁగాత ♦ సఖిలశుభంబుల్.

ఇది, శ్రీపరమేశ్వర కరుణాఫలిత లలితకవితాక
లిత శ్రీరామలక్ష్మీంబా బుచ్చివేంకయ
మాత్య పుత్ర సకలసజ్జనవిధేయ
ఆదిపూడి సోమనాథ నామ
ధేయ ప్రణీతంబయిన,
శ్రీ ర మ ణీ య రా మా య ణ ము

సంపూర్ణము .

==♦♦==

16/10/1984